

Tatiana Medina
NadiaPendur

Intellectual migration from Ukraine: causes and consequences

Phenomenon of intellectual migration within global migration flow is being studied in the article. Factors causing this phenomenon, their positive and negative effects have been analyzed; peculiarities of intellectual migration from Ukraine have been defined; certain ways of solving the given problem have been offered.

Keywords: migration, intellectual migration, migratory processes, migration policy

Татьяна Медина
Надежда Пендюр

Интеллектуальная миграция из Украины: причины и последствия

В статье рассмотрено явление интеллектуальной миграции в рамках изучения глобальных миграционных потоков. Проанализированы факторы, обуславливающие это явление, его положительные и негативные эффекты, определены особенности интеллектуальной миграции из Украины, предложены некоторые пути решения данной проблемы.

Ключевые слова: миграция, интеллектуальная миграция, миграционные процессы, миграционная политика

Надійшла до редакції 25.02.2014 р.

УДК 316.64:057.87

© Володимир Пержун
(Чернівці)

ІСТОРИЧНА СВІДОМІСТЬ ЯК СОЦІАЛЬНИЙ ФАКТ

Історична свідомість характеризується як колективна свідомість суспільства, як соціальний факт, що функціонує незалежно від наших бажань, уявлень і поглядів. Вона є предметом вивчення соціально-гуманітарних наук, так як своїми соціальними можливостями має вплив на світоглядну позицію як окремої особистості, так і суспільства у цілому.

Ключові слова: історична свідомість, соціальний факт, класова свідомість, етнічна свідомість, суспільство, соціальна пам'ять, історична пам'ять, міфологічна свідомість, історичне минуле, сучасність.

Актуальність. Духовно-культурна діяльність соціуму, колективні погляди і уявлення, які виробляються не в результаті безпосереднього досвіду окремого індивіда, а внаслідок нав'язування людині її середовищем створюють можливості для колективної організації людей, які „обмінюються ідеями, почуттями, вольовими устремліннями, інакше – тим, що характеризується словом „свідомість”, – писав свого часу П.Сорокін [9, с.29]. Отже, історична свідомість за своєю природою є соціальним фактом, так як вона – продукт об'єктивних реалій, а не наших уявлень про них. Незалежно від дій і поглядів окремих індивідів чи одиничних явищ та процесів суспільно-історичного поступу, історична свідомість є результатом розвитку суспільства. Звідси можна говорити про важливість вивчення і дослідження у соціології такого суспільного явища як історична свідомість, особливо у період глибоких соціально-політичних трансформацій.

Мета. Вивчення теоретичної спадщини класика соціології Е.Дюркгейна, зокрема його поглядів щодо колективної свідомості суспільства та її впливу на соціальні групи, завжди привертає увагу дослідників. Розглянути історичну свідомість як факт об'єктивної

дійсності, що існує у різних формах в усі часи функціонування суспільства, є метою даної статті. Відповідно до мети висувуються такі **завдання**: показати етапи і форми становлення історичної свідомості як соціального факту, висвітлити основні соціальні функції історичної свідомості у суспільстві, проаналізувати особливості функціонування класової та етнічної історичної свідомості.

Ступінь розробленості проблеми. Питання формування і впливу свідомості на суспільний розвиток завжди перебували у центрі уваги багатьох дослідників – філософів, істориків, соціологів, психологів тощо. Серед них можна згадати І.Канта, Г.Гегеля, О.Конта, Е.Дюркгейма, М.Вебера, К.Маркса, В.Ключевського, В.Липинського, З.Фрейда, К.Юнга, Ф.Ніцше, П.Сорокіна та ін. Серед сучасних вчених варто назвати – П.Нора, П.Штомпку, М.Хальбвакса, Р.Козеллека, Ж.Тоценко, В.Бойкова, В.Вашкевича, Ю.Сороку, О.Симончук, І.Попову, А.Самієва та ін.

Виклад матеріалу. Історична свідомість, згідно Е.Дюркгейма, розглядається як *соціальний факт*, який „складає способи мислення, діяльності і почуттів, що знаходяться поза індивідом..., тобто він не є субстратом індивіда, тобто він не може мати іншого субстрата, як суспільного, будь то політичне суспільство в цілому або які-небудь окремі групи, що в ньому знаходяться: релігійні групи, політичні і літературні школи, професійні корпорації і т.д.” [1, с.413]. Виходячи з цього, історична свідомість має колективний характер, це соціальне явище, яке в процесі трансформації ніколи не позбавлялося єдиної своєї властивості, а саме – вона є там, де присутній розвиток, де в наявності стійкі соціальні структури.

Історичну свідомість слід відносити до тих визначених груп соціальних, політичних, культурних явищ, що зароджувалися і розвивалися за способом колективного осмислення історичного минулого і практичної діяльності людства через міфи, передання, епоси, літописи, різні школи і організації філософсько-історичного чи політичного спрямування, засоби масової інформації, мистецтво, літературу, освіту і науку тощо, які існують незалежно від індивідуальної свідомості. При цьому історична свідомість наділена певною *примусовою силою*, завдяки якій людині нав'язуються ті чи інші трактування історичних подій і явищ минулого, незалежно від його особистої позиції. Тут варто зауважити, що коли людина має певні знання, навички і уміння їх аналізувати та застосовувати, вона спроможна більш критичніше осмислювати ті чи інші соціально-історичні процеси минулого і сучасного, мати свою думку до явищ і подій, конкретних постатей в історії, не завжди погоджуватися з офіційно встановленою нормою і баченням суспільних проблем сьогодення. Але це зовсім не означає, що примусова сила історичної свідомості не діє, так як „доказом може слугувати та обставина, що вона (примусова сила. – Авт.) проявляється, як тільки людина намагається чинити опір” [1, с.412]. Більше того, Е.Дюркгейм зазначає: „... якщо спосіб поведінки, існуючий поза індивідуальною свідомістю, стає загальним, то він може стати таким лише за допомогою примусу” [1, с.419]. Особливо очевидний даний факт відносно вірувань, традицій, звичаїв, оцінки і переживань, що передаються наступним поколінням як цілком сформовані від поколінь минулих. Звертаючи на це увагу, Е.Дюркгейм пише: „Ми приймаємо і засвоюємо їх тому, що вони, як творіння колективні й вікові, мають особливий авторитет, який ми завдяки вихованню звикли поважати і визнавати” [1, с.418].

Отже, історична свідомість є явищем соціального характеру, так як вона володіє багатьма факторами, які співвідносяться з соціальними. Такими факторами є: вірування, устремління, воля, колективна оцінка та відношення до історичного минулого, традиції і звичаї групи чи громади, етносу, класу, суспільства, знання основних періодів і етапів розвитку свого народу і держави тощо. Історична свідомість повністю підпадає під визначення соціального факту, під яким розуміється „всякий спосіб діяння, який впливає на індивіда зовнішнім примусом; ... розповсюджений в суспільстві, що володіє в той же час власним існуванням, незалежно від його індивідуальних проявів” [1, с.421].

Всяка суспільна система повинна мати способи фіксації (відображення, моделювання) своїх минулих станів; без цього неможливе продовження її життєдіяльності, не говорячи вже про розвиток. Така фіксація і відображення проходить через визначену систему взаємодії

практичних і теоретичних форм соціальної пам'яті, міфологічних уявлень, народних переказів, наукових даних. Звідси, аналізуючи історичну свідомість як одну з елементів пам'яті суспільства (соціального організму), необхідно показати деякі закономірності в самому співвідношенні різних типів цієї свідомості і, крім цього, підійти до розгляду різноманітних форм історичної свідомості, які трансформувалися протягом століть.

На різних етапах розвитку історичної свідомості вона приймала різноманітні форми. Для безпосередньої соціальної пам'яті характерною її ознакою є чітко виражена практичність. Це означає, в першу чергу, що накопичена соціальна інформація обслуговує найближчі, повсякденні матеріально-практичні соціальні потреби функціонування суспільного організму, а по-друге, – ця інформація зберігається і передається здебільшого „практично”, в самому процесі матеріальної діяльності. Оскільки всіляка сучасна діяльність є прямим продовженням і повторенням діяльності в минулому, необхідний для її здійснення досвід соціально-історичного минулого виступає у вигляді практичних навичок, поступків, звичок і т.д., то звідси приблизно так можна уявити собі і спосіб існування та вираження безпосередньої соціальної пам'яті. До цієї форми історичної свідомості можуть бути віднесені дані К.Марксом характеристики первісно-практичної свідомості. Тут правомірно ставити питання про ототожнення пам'яті з досвідом, так як пам'ять зводиться до практичного використання соціальної інформації.

Істотно іншу структуру та функції у процесі трансформації суспільної свідомості ми можемо бачити у такого широкого і багатогранного класу ідеологічних форм, які відносяться до міфологічної свідомості. У даному випадку міфологічна свідомість цікавить нас як одна з форм історичної свідомості, так як міфологізм може розглядатися в різних планах і перш за все, звичайно, як момент культової (релігійної) системи відношень.

У релігійних і казкових переданнях, билинному епосі, історичних притчах, міфах різного плану і т.п. в тому чи іншому вигляді відтворюються та оцінюються певні ситуації, що дійсно мали місце в соціально-історичному минулому. Ймовірно, що вони відтворюються в своїй більшості не правдиво, не так як було в дійсності. В цьому випадку соціологів цікавить раціональний аналіз тих історичних і соціальних відомостей минулого, які скриті в міфологічних ситуаціях, а також особливості міфологічної соціально-історичної реальності. Такий аналіз приводить до розуміння того, що міфологічна свідомість, хоча й певною мірою веде до викривлення дійсності, тобто якою вона була насправді, все таки зберігається завжди в процесі історичного розвитку, оскільки є соціально необхідною, щоб задовольняти певні суспільні потреби, тобто, застосовуючи термінологію К.Маркса, „доповнює” дійсність. При цьому в міфологічній свідомості є свій особливий міфологічний час, міфологічний простір, міфологічні персонажі тощо.

До міфологічного типу історичної свідомості відносяться всі ті способи відтворення історичного минулого, які допомагають збагнути і доповнити соціальну дійсність. Якщо безпосередньо-практична свідомість максимально детально відтворює реальні ситуації, то у свідомості міфологічній така установка принципово неможлива, так як вона відтворює не реальну дійсність, а дійсність інакшу, певною мірою, свідомо необ'єктивну. Прикладом цього може бути відомий міф (для людей віруючих – це біблійна розповідь у книзі Буття. – Авт.) про створення світу, який в першу чергу служить не для відтворення даного акту, як історичної реальності, а зовсім для інших мотивів – виправдання установок і цілей божественної волі.

Міфологічна форма історичної свідомості тісно пов'язана з масовою або колективною свідомістю суспільства, особливо з такими її формами, як епос, легенда, переказ, пісня і т.д., але ототожнювати їх не можна. Є всі підстави думати, що колективна свідомість ніколи в принципі не співпадає з якою-небудь формою усталеної культової ідеології. В той же час, сам спосіб відтворення й оцінки минулого, характерний для традиційної масової свідомості, безперечно, міфологічний. Героїзація, моралізація, символізація і т.п., які виступають необхідними умовами збереження соціальної інформації в народній пам'яті – атрибути міфологічної свідомості.

Формування наукового підходу до соціально-історичної дійсності – процес довгий, складний і суперечливий. Тут дуже важливо виявляти не стільки його ознаки, як тенденцію.

Передумовою розвитку наукового підходу до історії є зміна місця і соціальної ролі самої історичної свідомості в суспільстві. Так, елементарні (в розумінні для нас сьогодні) факти, як видозміна форми збереження соціально-історичної інформації, що пов'язана з переходом до ведення професійної хроніки, де використовувалися записи створили вагому передумову для зміни самої структури зафіксованого знання. З цього моменту починається процес об'єктивної реєстрації фактів. Намагання фіксувати факти в їх хронологічній послідовності – це новий підхід в соціально-історичній думці, який протиставлений міфологічній свідомості. Але разом з тим, варто застерегти, що історична свідомість в такій її формі зовсім не постає різким антиподом свідомості міфологічній. Скоріше навпаки: історичні твори, які детально і докладно описують факти в їх хронологічній послідовності, здебільшого були суб'єктивними у своїх установках, керуючись при описанні фактів тими чи іншими міфологічними, моралістичними, утопічними схемами історичної свідомості. Відомим прикладом такого підходу є „Повість минулих літ”, яка складалася з чітко вираженою ціллю: дати виправдання певним соціально-політичним і морально-релігійним ідеям – протиставлення християнського світу язичництву, єдність слов'ян, підтримка князівської влади та ін. В ній багато героїчного, повчального і народно-поетичного, що, безперечно, є атрибутами міфологічної свідомості.

Розглядаючи питання трансформації історичної свідомості саме з позицій соціологічного знання, важливо виявити деякі її властивості, що змінювалися в процесі розвитку та функціональну спрямованість історичної свідомості, як колективної свідомості суспільства. Це дасть можливість більш детально зрозуміти прояви історичної свідомості у соціальному організмі, її соціальні функції. У гносеологічному плані вона проявляється у вигляді пізнавальних і оцінних форм, які можливо класифікувати за: об'єктами відображення – історико-економічні, історико-політичні, соціально-історичні, історико-культурні, етносоціальні та ін.; за рівнем відображення – буденні та наукові; за способами відображення – раціональні, почуттєві, вольові та ін.; за ступенем усвідомлення – свідоме і несвідоме; за сферою методології – практичні або теоретико-пізнавальні; за ступенем складності – прості і складні.

Соціологічний аналіз історичної свідомості як соціального факту вбирає в себе гносеологічні основи, але крім цього дає можливість виявити місце і роль форм історичної свідомості в житті суспільства, зв'язує їх спільними потребами, способами діяльності людей та їх соціальними відношеннями. У соціологічному аспекті для більш повного вивчення і розуміння форм історичної свідомості важливо виявити носіїв історичної свідомості – індивід, громада, клас, народ, нація, суспільство, а також і те, які форми його і на яких етапах соціального розвитку переважають, співіснують або зникають взагалі і як взаємодіють між собою. З цього погляду доцільно виділити наступні форми історичної свідомості: а) морально-змістовні (традиції, звичаї, обряди, звички); б) художньо-змістовні (легенди, пісні, мемуари, поеми, історичні романи); в) наукові форми (дослідження в історії, соціології, політології, етнографії тощо, історичні описи, теорії гуманітарного напрямку, наукова література, навчальна література) та ін.

Історична свідомість виконує певні функції в соціокультурній сфері життєдіяльності суспільства. Доцільно виділити, на наш погляд, найбільш суттєві *соціальні функції історичної свідомості*, що мають суспільно-практичне значення:

- виховання ряду необхідних якостей, особливо молодого покоління, через зріз історичних, соціологічних, політичних знань – повага, переживання, соціальне осмислення і усвідомлення історичного минулого своєї держави і нації;
- отриманні відомості та інформація, її критичний аналіз у різних сферах життя суспільства допомагає об'єктивно оцінити історичне минуле, яке впливає на вироблення позиції та відношення щодо соціальних, економічних, політичних і культурних трансформацій суспільства на сучасному етапі;
- виявлення і дослідження нових, невідомих раніше соціальних та історичних фактів, які відкривають можливість поповнення знань та їх використання в соціальній практиці;

- застосування соціальних умінь, навиків і досвіду минулих поколінь при розробці та здійсненні соціально-економічних, політичних, культурних, освітніх програм, реформ і рішень;
- теоретико-пізнавальна функція історичної свідомості;
- функція соціального прогнозування;
- функція впливу історичної свідомості на формування етнічної свідомості й самосвідомості;
- історична свідомість у вирішенні проблематики взаємодії і можливості не відторгнення таких складових цивілізаційного розвитку, як держава – нація, національне – соціальне, індивід – суспільство, етнос – класи і т.п.
- функція соціальної солідарності та консолідації суспільства через історичну пам'ять народу.

На нашу думку, така амплітуда соціальних функцій історичної свідомості пояснюється двояко. По-перше, дійсною поліфункціональністю історичної свідомості, включеної у систему соціальної дійсності. З іншого боку, потрібно відзначити, що в повній мірі ще не вирішені деякі методологічні питання щодо багатогранності теоретичних позицій цієї проблеми. Звертає на себе увагу також велика кількість функцій історичної свідомості. Така позиція неоднозначна. Коли правомірно стверджується, що історична свідомість відіграє важливу роль у формуванні ідеології, національної свідомості, класової свідомості, моралі і т.п., виникає дилема, а чи не представляє вона велике значення і для процесу становлення естетичної свідомості народу, його релігійних уявлень, правових норм, світоглядного ставлення до сучасної дійсності і навіть більше – значимість історичної свідомості для повсякденної практичної діяльності. Тому правомірно, на наш погляд, стверджувати, що історична свідомість – це специфічна сфера соціокультурного життя суспільства, яка проявляється майже у всіх галузях людської діяльності, справляючи на неї певний вплив.

Будучи досить складним соціальним утворенням по своїй структурі, історична свідомість зазнає значних змін у результаті розвитку суспільства: домінуючих ідей, поглядів, наукових і буденних підходів осмислення історичного минулого, бачення сучасного і т.ін. В цьому проявляється *строкатість* історичної свідомості. Існують два основних погляди до розуміння строкатості історичної свідомості. Перший – це *класовий*, другий – *етнічний*.

Більшість сучасних наукових праць, присвячених класовій свідомості, звертають увагу на завбачення К.Маркса стосовно посилення поляризації класової структури, яке породжуватиме революційну свідомість серед робітничого класу, що зрештою призведе до повалення капіталізму і встановлення безкласового суспільства. Далі йде констатація того, що це завбачення в західних суспільствах не справдилося: західний капіталізм вижив незважаючи на кризи і потрясіння як соціально-економічного, так і політичного характеру, а також зростання й ослаблення поляризації класової структури в різні історичні періоди. Пояснення цьому противники марксизму знаходять передусім у формуванні й зростанні впродовж другої половини ХХ століття численного середнього класу, що має відносно високий рівень добробуту і певний соціальний статус у суспільстві.

На відміну від такого твердження, неомарксистичні пояснюють виживання капіталізму тим, що капіталістична ідеологія зуміла створити і нав'язати обіцянку добробуту, що призвело до виникнення так званої „*хибної свідомості*” серед робітничого класу, яка запобігає революційним діям, переводить розв'язання класових за змістом видів соціальних конфліктів в індивідуальні форми. Характерною особливістю класової історичної свідомості цього періоду, на їх думку є те, що суттєво міняється не тільки рівень відображення соціально-історичного минулого, розвиток теоретичних форм його осмислення, але й взаємодія з наукою, мистецтвом, моралю [7, с.67]. Ідеологи капіталізму для закріплення „*хибної історичної свідомості*” робітничого класу почали звертатися до соціальних явищ і подій, традицій історичного минулого, яке вигідне їм і знижує соціальну активність народних мас. Нав'язування своєї ідеології, закріплення „*хибної свідомості*” відбувалося на всіх рівнях історичної свідомості – від буденного до теоретичного.

Отже, аналізуючи підходи, бачення, наукову літературу цієї проблеми, варто зауважити, що класовий підхід до історичної свідомості залишається актуальним і сьогодні, так як дозволяє зрозуміти, осмислити і усвідомити соціально-історичний розвиток формацій, зародження і боротьбу класів, роль і значення „революційної свідомості” (за Марксом) саме сьогодні, коли наявні соціально-економічні й політичні конфлікти не тільки в пострадянських країнах, але й державах західної демократії, де стан свідомості робітничого класу здебільшого мінливий у часі, але інколи вона наближається до рівня революційної свідомості.

Дещо інший погляд на історичну свідомість передбачає етнічне розуміння цього соціального явища. Серед українських дослідників минулого, які зачіпали деякі питання історичної свідомості етносу можна згадати: М. Драгоманова, М. Грушевського, Д. Донцова, М. Міхновського, В. Липинського, М. Сціборського, М. Шаповала, Л. Юркевича та інших, а серед сучасних вчених – О. Антонюка, В. Балущка, Я. Дашкевича, Г. Касьянова, С. Квіта, М. Михальченка, О. Нельгу, М. Поповича та ін. До розуміння даного питання вони підходили по різному – одні більш ліберальніше, інші радикальніше, але твердження, що український народ має давні історичні корені і можливості самостійного розвитку – центральна ідея їх наукової та громадсько-політичної діяльності.

Генезис рис, властивостей і характеристик соціальної сутності історичної свідомості з позицій її етнічного розуміння відтворюється в особливостях розвитку народів ще в донаціональний період їх історії, на рівні етнічних спільностей. Один з дослідників цього питання І. Кон писав: „Розвиваючись в неоднакових природних, соціальних, культурних умовах, різні народи акумулювали велике розмаїття типів характеру (типів мислення), форм поведінки, кожний з яких більше чи менше відповідав би рідним його умовам” [4, с.223].

В теоретичній соціології історична свідомість етносу представлена як колективна свідомість, бо саме вона відображає народні настрої, почуття і устремління і не тільки соціального характеру, але й національних устремлінь та волі до самобутності етносу. Е. Дюркгейм стосовно цього писав, що „... колективна свідомість є найвищою формою психічного життя, адже це свідомість свідомостей” [2, с.411]. Саме така свідомість відбиває ті особливості і характерні риси історичної свідомості, соціально-історичної пам’яті свого етносу.

Етнічні моменти історичної свідомості мають безпосереднє відношення до проблеми державницької традиції. Україна, хоча це може здатися на перший погляд парадоксальним, має сильну українську етнічну традицію в царині соціальної організації та державності, і така традиція відбивається на етнічних особливостях історичної свідомості. Аналіз історії українського етносу, його соціально-економічні, політичні, культурні надбання і прорахунки веде до двох основних, на наш погляд, особливостей історичної свідомості українського етносу: перша – починаючи від часів Київської Русі й аж до ХХ століття включно для України було характерним постійне існування власних політичних інститутів та соціальних структур справді державного типу; друга – українське суспільно-політичне життя весь час характеризувалося наявністю політичного партикуляризму – співіснуванням кількох політичних угруповань чи утворень, котрим ніколи не вдавалося знищити, перемогти або цілком підпорядкувати супротивника, які зазвичай не знаходили спільного й узгодженого вирішення соціально-політичних проблем і мали різну зовнішньополітичну орієнтацію. Ця особливість збереглася і сьогодні.

Ще одним важливим соціальним фактором історичної свідомості є те, що вона ніколи не була *монолітною*. У класовому капіталістичному суспільстві історична свідомість робітничого класу відрізнялася від історичної свідомості буржуазії. Більше того, навіть в одному етносі існують різні бачення, оцінки і відношення до історичного минулого, історичних діячів тощо. Для когось ті чи інші події, історичні постаті є позитивними, для когось негативними. Все це зазвичай відбивається на соціальній згуртованості й політичній консолідації українського суспільства. Соціально-політичні події кінця 2013 – початку 2014 року підтверджують дану тезу.

Отже, в основі будь-якої суспільної системи вкарбована її історія, за допомогою якої народи і нації осмислюють, пізнають і усвідомлюють історичне минуле своїх предків,

вивчають їх соціально-історичний досвід. Усвідомлення, знання й об'єктивне тлумачення подій і фактів історичного минулого – це шлях до нового, прогресивного, цивілізованого. Знання національної історії, які відбиваються саме в етнічній історичній свідомості – це цемент, яким скріплюється все суспільне життя.

Висновки. Завершуючи розгляд питань історичної свідомості як соціального факту, зауважимо, що в історичному процесі розвитку суспільства, як і в процесах функціонування окремих соціальних систем, проходить невідмінна зміна „субстрата”, носія історичної свідомості (людського матеріалу – класи, етноси, нації, окремі соціальні групи і спільноти і т.п.) при збереженні та розвитку їх способів діяльності. У суспільному організмі функції збереження і передачі спадкової інформації виконують специфічні соціальні утворення, які через сукупність соціально-історичних форм збереження знань, навиків, умінь, традицій, звичаїв, норм поведінки, цінностей людей можуть зберігати, забувати чи відновлювати, створювати нові можливості для накопичення і передачі соціально цінної інформації від одного покоління, класу, етносу до іншого саме за допомогою історичної свідомості.

Етапи розвитку і притаманні їм форми історичної свідомості як соціального факту від міфу до наукової історичної свідомості пройшли складний шлях і подекуди з трансформаціями якісного соціального порядку. Кожному соціально-історичному часові відповідає своя соціальна форма історичної свідомості, яка відображала емоції, почуття, оцінки, погляди, знання про історичне минуле і його зв'язок з сучасністю. Історична свідомість не є сталою одиницею суспільства. Вона як і соціальний організм в цілому розвивається, знаходить нові можливості для свого функціонування у суспільстві. Через її рівень і можливості перевіряється взаємодія поколінь, без якої здоровий розвиток суспільства уповільнюється чи має негативні тенденції як в соціокультурній, духовній, так і в матеріально-практичній сферах життя соціуму.

Література

1. Дюркгейм Э. О разделении общественного труда. Метод социологии / Эмиль Дюркгейм. – М.: Наука, 1991. – 575 с.
2. Дюркгейм Е. Первісні форми релігійного життя / Емиль Дюркгейм. – К.: «Юніверс», 2005. – 423 с.
3. Касьянов Г.В. Теорії нації та націоналізму / Г.В.Касьянов. – К.: Либідь, 1999. – 351 с.
4. Кон И.С. Национальный характер – миф или реальность / И.С.Кон // Иностранная литература. – 1968. – № 9. – С. 215-226.
5. Нельга О. Етнічна соціологія як наука / Олександр Нельга // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 2. – С. 154-169.
6. Пержун В. Витоки й еволюція історичної свідомості: історико-соціологічний аспект / Володимир Пержун // Релігія та Соціум. Часопис. – Чернівці: ЧНУ. – 2010. – № 1(3). – С. 213-219.
7. Симончук О. Класова свідомість: досвід порівняльного емпіричного вивчення / Олена Симончук // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2010. – № 4. – С. 56-84.
8. Сорока Ю. Ставлення до минулого / Юлія Сорока // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2009. – № 2. – С. 47-66.
9. Сорокин П.А. Человек. Цивилизация. Общество / П.А.Сорокин. – М.: Политиздат, 1992. – 542 с.
10. Тощенко Ж.Т. Историческая память и социология / Ж.Т.Тощенко // Социологические исследования. – 1998. – № 5. – С. 3-6.

Vladimir Perzhun

Historical consciousness as a social fact

Historical consciousness characterized as a collective consciousness of society as a social fact that is independent of our desires, perceptions and attitudes. She is the subject matter of the social and human sciences, as well as their social opportunities has an impact on the worldview of the individual as well as society as a whole. This is stated in the proposed article.

Keywords: historical consciousness, social fact, class consciousness, ethnic consciousness, society, social memory, historical memory, mythological consciousness, historical past, the present.

Историческое сознание как социальный факт

Историческое сознание характеризуется как коллективное сознание общества, как социальный факт, что функционирует независимо от наших желаний, представлений и взглядов. Оно является предметом изучения социально-гуманитарных наук, так как своими социальными возможностями влияет на мировозренческую позицию как отдельной личности, так и общества в целом. Об этом говорится в предлагаемой статье.

Ключевые слова: историческое сознание, социальный факт, классовое сознание, этническое сознание, общество, социальная память, историческая память, мифологическое сознание, историческое прошлое, современность.

Надійшла до редакції 10.02.2014 р.